

УДК 37.015

МИКОЛА ЧУМАК, доцент кафедри теорії та методики навчання фізики та астрономії Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

ДИХОТОМІЧНИЙ ХАРАКТЕР РОЗВИТКУ ОСВІТИ НА ТЕРИТОРІЇ ГАЛИЧИНИ (Перша половина XIX століття)

MYKOLA CHUMAK, Candidate of Pedagogic Sciences Associate Professor of the Department of theories and methods of teaching physics and astronomy of National Pedagogical Dragomanov University

THE DICHOTOMOUS NATURE OF THE DEVELOPMENT OF EDUCATION ON THE TERRITORY OF HALYCHYNA (THE FIRST HALF OF THE NINETEENTH CENTURY)

Проблематика статті торкається дихотомічного характеру розвитку освіти на території Галичини, яка детермінувалася історичною подією першої половини XIX ст. та позначилася на поступальності соціокультурного розвитку західноукраїнського регіону.

Деталізовано вплив європейської ідейності на зорієнтованість соціокультурних детермінант, які віддзеркалювалися у предметній диференціації навчально-виховного процесу місцевих освітніх концентрів.

Підкреслено тісний взаємозв'язок історичного факту посилення впливу проавстрійських владних структур на поглиблення змістової наповненості знань, що обумовлювалося об'єктивною потребою: територіального поширення католицизму, тісного міжнародного спілкування, налагодження торговельних відносин, поглиблення дипломатичних зв'язків між державами, реформування освіти та культурної сфери загалом.

Дослідницька увага автора зосереджується на відрефлексуванні освітнього поступу Галичини кризою призму особистісної самореалізації, побудови тісної взаємодії представників вітчизняної інтелігенції різних регіонів України.

Ключові слова: дихотомічний характер, освіта, Галичина, Львівський університет.

Summary. The article considers the dichotomous nature of the

development of education on the territory of Halychyna, which was determined by the historical events of the first half of the nineteenth century and influenced the progressive social and cultural development of the Western Ukrainian region. The influence of European ideology on the orientation of socio-cultural determinants, which was reflected in the objective differentiation of the educational process, is detailed.

The close connection between the historical fact of the increased influence of the pro-Austrian authorities on the deepening of the natural filling of knowledge, which was conditioned by the objective need for territorial distribution of Catholicism, close interethnic communication, establishment of trade relations, deepening of diplomatic relations between the states, reforming of education and cultural sphere in as a whole

The author's research focus is on reflection of the educational progress of Galicia through the prism of personal self-realization, the construction of close interaction of representatives of the domestic intelligentsia with the outside world.

Key words: dichotomous nature, education, Halychyna, Lviv University.

Meta: проаналізувати рівень розвитку освіти на території Галичини з урахуванням дихотомічності впливу проавстрійського уряду на розвиток освіченості зазначеного регіону.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Тисячолітній шлях українського народу до вершин націотворення і державотворення увійшов в історію синонімічним поєднанням триєдиних епістем – етнічна самобутність, соціокультурна єдність, міжцивілізаційна навігація. Неперевершеність цього тріо приховувалася за глибиною суспільного бажання зберегти своє національне та стократно примножити існуюче за посередництвом цілеспрямованої педагогічної діяльності.

Такий складний шлях здолала с проукраїнська вища освіта, яка зародилася на наддніпрянських просторах Харківщини та Київщини лише у першій пол. XIX ст., а на Галичині – ще раніше. Її зародження мало не стихійний характер, а було високоефективним результатом функціонування цілої плеяди педагогічних кадрів, які працювали на досягнення продуктивного результату діяльності.

Проавстрійські історичні віхи розвитку Галичини, які торкнулися вищої освіти західноукраїнських етнічних земель на поч. XIX ст., відзначилися дуалізмом негативного та паралельного позитивного впливів, що зазнали тісного взаємопереплетення під впливом існуючого реформування. Перший (негативний) аспект впливу позначився повною відсутністю у роки першого десятиліття означеного століття українських кафедр при Львівському університеті, що свідчило про лінгвоцидні лейтмотиви примусового обмеження класичної вищої освіти цього регіону. Другий

(позитивний) аспект ознаменувався впливом двох основоположних детермінант розвитку – надбудовою свідомою інтелігенцією Галичини більш тісних взаємозв'язків із Західним світом під впливом "проавстрійського" просвітництва.

Об'єктивна обумовленість практичної реалізації реформування освітньої сфери на засадах гуманізму і демократизму все більше актуалізує проблему урізноманітнення змістової наповненості існуючого навчально-виховного процесу. З метою цілісного розв'язання наявної соціокультурної деструкції слід звернутися до першовитоків цінних історико-педагогічних ідей вітчизняних мислителів різних історичних епох, внесок яких у сучасну соціокультурну скарбницю нашої держави фактично неоціненний. У цьому дослідницькому руслі, аксіологічні виміри міжпредметної наповненості знань повинні ґрунтуватися на врахування загальноосвітніх тенденцій розвитку.

Своєрідна "ізолюваність" західноукраїнського регіону від Наддніпрянщини, що була спровокована перехресним впливом на вітчизняні терени різнопланових геополітичних обидвох імперій – Австрійської та Російської, актуалізувала формування своєрідного освітнього "клімату" на проукраїнській території. Наявна епохальність торкнулася історичним "крилом" основних напрямів розвитку просвітництва різних куточків нашої держави, відкриваючи тим самим новий шлях розвідок у певні історичні "закутки" минушини, які потрібно відворювати "золотими" літерами у національній пам'яті усього українства. У зв'язку з викладеним актуальність заявленої проблематики презентовано основополож-

ними завданнями розбудови національної школи, що є наслідком тривалих історичних перипетій на шкалі вітчизняного розвитку соціокультурної сфери в цілому.

Аналіз досліджень і публікацій.

Окремі дослідницькі напрями, які дотичні до обраної проблематики, знаходимо в авторських працях В. Андрущенка, Н. Дем'яненко, О. Лавріненка, В. Сиротюка, Т. Завгородньої, Т. Дудки та інших. Проте, питання розвитку освіти на території Галичини крізь призму дихотомічного характеру політичних курсів діючої імперії потребує все глибшого відрефлексування, що увійшло в основу реалізації дослідницьких задумів на сторінках змістового наповнення даної публікації.

Відповідно до окресленої мети виокремлено такі дослідницькі завдання:

- проаналізувати стан проблеми, яка досліджується;
- прослідкувати особливості розвитку педагогічної теорії і практики досліджуваної історичної епохи;
- популяризувати вітчизняний історико-педагогічний досвід.

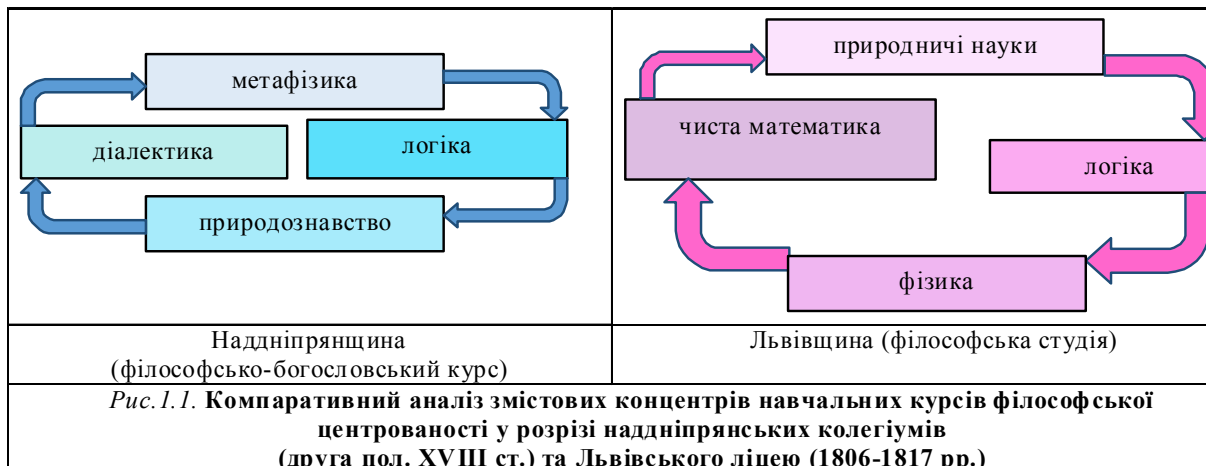
Методологічним інструментарієм дослідження послуговувалися біографічний, хронологічно-змістовий, поетапно-проблемний, історико-генетичний, історико-педагогічний та порівняльний методи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перша пол. XIX ст. "зафіксувала" територіальний поділ українських земель між російським та австрійським протекторатом. Загарбницькі задуми провладних імперіалістів спровокували маркування політичної карти сучасної України "червоною" лінією державних кордонів, яка фактично розмежувала

південь, Лівобережжя й Правобережжя від західноукраїнських просторів, презентованих теренами Буковини, Галичини та Закарпаття [7].

Відрефлексовуючи урядові наміри обидвох пануючих на вітчизняних теренах метрополій, слід підкреслити їх беззаперечну зорієнтованість на виховання "покірних підданих" пануючому політичному режиму [4]. У праці "Просвітницький туризм як історико-педагогічний феномен" знаходимо дослідницьке порівняння бюрократичного стилю підготовки молоді класичних університетів країн римсько-французького типу з вітчизняним, що засвідчувало про підтримання тісних контактів місцевої політичної еліти з іноземною [4].

Середина першого десятиріччя XIX ст. стала руйнівним "контраргументом" для Львівського університету. Територіальне перенесення зі "столиці" Галичини Львівського університету в польське місто на березі Вісли – Краків фактично тимчасово призупинило "життєздатність" вищої освіти для українства (зокрема, ураховуючи факт нормативного затвердження заборони навчання українства у "новопольській" альма-матері аж до 1808 р.) [6]. Функцію освітнього концентру, на зміну перенесеному, було перекладено на Львівський ліцей, структура якого нагадувала попередній університет, поєднавши у собі значно меншу кількість кафедр, нижчий освітній рівень та коротший термін навчання. Єдиним, на наш погляд, позитивним моментом було те, що керівництву ліцею вдалося зберегти таку полідисциплінарність навчального плану, яка була притаманна для названого університету. Особливо знаковим для нашого дослідження є аналіз функціонування на базі

Львівського ліцею філософської студії, розвиток якої на вітчизняних теренах продукувався розвоєм педагогічної майстерності ще з минулого століття на наддніпрянських просторах, що предметно проаналізовано у профільних історико-педагогічних розвідках [1; 2; 4; 5].

Аналізуючи глибинність потенціалу діючих у той час на території України навчально-виховних закладів, слід підкреслити, що вони були своєрідними "колицками" освітньої підготовки підростаючого покоління до вступу у вітчизняні та іноземні вищі школи. Окрім цього, вони виконали важливе соціокультурне завдання того часу – послугували своєрідними осередками підготовки високоосвітленої свідомої молоді генерації, що засвідчуватиметься наступною фактажністю.

Порівнюючи функціонування змістових концентрів навчальних курсів філософської центрованості наддніпрянських колегіумів (Чернігівського (1700–1786 рр.), Харківського (1722–1817 рр.), Переяславського (1738–1788 рр.)) та Львівського ліцею (1808–1817 рр.) виокремлено ряд суттєвих відмінностей між ними (див. рис. 1.1).

Дані рис. 1.1 засвідчили, що протягом досліджуваного періоду низка наддніпрянських колегіумів та Львівський ліцей у розрізі навчальних курсів філософської центрованості зосереджували свою увагу на чотирьох основних концентраторах. Спільним для обидвох систем виступив єдиний елемент – аристотелівська логіка (рис. 1.1). Наочні матеріали засвідчили, що у львівській філософській студії (1806–1817 рр.) значно розширився перелік природничих наук на відміну від наповнення філософсько-богословського курсу наддніпрянських колегіумів минулого століття.

Проте викладання навчальних курсів філософської центрованості на території Наддніпрянщини та Львівщини суттєво відрізнялися і в організаційному контексті. У першій пол. XVIII ст. викладачі наддніпрянських колегіумів користувалися певною педагогічною "автономією", що засвідчено наступною фактажністю: використанням іншомовної навчальної літератури; розробкою авторських лекційних курсів; розширенням переліку позааудиторних занять; урізноманітненням змісту навчальних дисциплін природничими знаннями.

Натомість у Львівському ліцеї протягом 1806–1817 рр. педагоги знаходилися під пильною увагою "цензурників", котрі систематично перевіряли:

а) наявність та рівень використання в освітньому обігу затверджених відповідальними структурами підручників;

б) змістове наповнення робочих конспектів навчальних занять;

в) дотичність педагогічних поглядів та світоглядних переконань, які не повинні суперечити домінуючій релігії – католицизму;

г) умови для "зародження" виявів соціально-політичної апатії представників освітніх осередків метою недопущення виявів революційних настроїв у колі широких суспільних мас [3].

У таких жорстких цензурних лежачах лише активні прояви педагогічної майстерності свідомої інтелігенції уможлилювали підтримання життєдайного просвітницького клімату на території Галичини. Яскравою історико-педагогічною постановкою, яка заслуговує належної дослідницької уваги в розрізі даного дослідження, слугує професор математики Франтішек Кодеш, котрий був представником Львівського університету. Названий педагог був родом із Батьківщини Я. Коменського – Чехії і презентував на вітчизняних просторах кращі освітні традиції, які попередньо засвоїв у одній із найстаріших вищих шкіл світу – Карловому університеті (Прага). Завдяки високому рівню знань у галузі точних наук та цілеспрямованій самоорганізованості професор Кодеш здобув безперешкодну можливість професійного зростання на вітчизняних та іноземних теренах досліджуваного історичного періоду. Першою сходинкою на його професійному шляху стало заведення кафедри математики, а згодом – і філософським факультетом Львівського університету. Найціннішим з педагогічної точки зору для нашого дослідження було те, що професору вдалося підготувати в рамках освітнього процесу навчально-виховного закладу цілу плеяду педагогів-дослідників, котрі продовжили власним прикладом наслідування розпочату знатним іноземним професором просвітницьку справу в суспільних колах наших співвітчизників.

Так склалося історично, що львівська освітянська нива стала для Ф. Кодеша фактично другою домів-

кою, що засвідчено:

- фактажністю підтримки тісних взаємозв'язків професора з інтелігентними колами Наддніпрянщини (зокрема, В. Антновичем та ін.);

- відмовою від продовження викладацької діяльності у Краківському університеті після його злиття із Львівською вищою школою на користь Львівського ліцею [3; 8].

Концентруючи у цьому ключі дослідницьку увагу на особливостях розвитку природничих наук на території Галичини, слід підкреслити їх беззаперечний взаємозв'язок з освітнім розвитком Європи того часу. Заснування ще в попередні століття нових "езуїтських" освітніх осередків позначилося на зростанні ролі в суспільному житті українства природознавства, статус якого неухильно підвищувався шляхом широкої популяризації його значущості на загальноцивілізаційному рівні в цілому.

Обійнявши у названому ліцеї посаду професора математики, педагог Кодеш розгорнув активну викладацьку і наукову діяльність [9; 10]. Знання точних наук професор, зокрема, черпав із концепцій Гвідобальдо дель Монте, знанневий компонент яких цілком логічно ввійшов до освітнього обігу новозаснованої на галицьких ландшафтах Львівської технічної академії (1844 р.) [9].

Системно доповнюючи ідейність відкриття на території Галичини профільно-технічної академії слід підкреслити її беззаперечний взаємозв'язок з існуючими закладами аналогічного профілю, які функціонували в досліджуваній період на території прогресивних європейських країн – Франції (Париж, 1794 р.), Чехії (Прага, 1806 р.), Австрії (Відень, 1815 р.), Великобританії (Глазго, 1820 р. та Лондон, 1824 р.) [8]. Підтримання тісних контактів вітчизняної інтелігенції з іноземними колегами відбувалося на ґрунті функціонування активної педагогічної діяльності, що підкреслено низкою джерелознавчих матеріалів [4; 5].

Така освітня ситуація на Львівщині тривала ще протягом наступних дев'яти років поспіль, і лише у 1817 р. вдалося змінити існуючу подієвість на користь повернення в первинну "колицку" Галичини вищезазначеного вище університету, що продукувало подальший розвій вищої освіти Галичини і у стінах Львівського університету [8].

Висновки з дослідження та пер-

спективи подальших розвідок у даному напрямі. На основі викладеного вище можемо зробити висновок, що "приріст" культурного потенціалу Галичини був наслідком освітнього розвитку цілого регіону, оскільки педагоги, сіючі вічне та мудре, реалізовували професійні функції за покликом душі. Практична сторона такої подієвості прослідковувалася в розширенні кількості предметів природничих та гуманітарних циклів, що з часом призводило до верифікації змісту навчально-виховного процесу, конструювання ступеневості знань та рівнів освіти.

Перспективним нам видається подальше здійснення персоналізованих розвідок, дотичних до розвитку вітчизняної освіти різних регіонів України протягом XIX століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Вовк Л.* Громадсько-педагогічне сподвижництво в Україні (етапи і особливості) / Л. Вовк. – К.: Пошуково-видавниче агенство, Видавничий центр "Просвіта", 1998. – 179 с.
2. *Вовк Л. П.* Історія освіти дорослих в Україні: Нариси / Л. П. Вовк. – К.: УДПУ, 1994. – 228 с.
3. *Гербільський Г. Ю.* Розвиток прогресивних ідей в Галичині у першій половині XIX ст. (до 1848 року) / Г. Ю. Гербільський. – Львів: АДУ, 1964. – 251 с.
4. *Дудка Т. Ю.* Просвітницький туризм як історико-педагогічний феномен: монографія / Т. Ю. Дудка. – Київ-Херсон: ФОП Гринь Д. С., 2017. – 460 с.
5. *Дудка Т. Ю.* Народознавчі маршрути представників навчальних закладів Галичини по території сільських населених пунктів в XIX столітті // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія: збірник наукових праць / Т. Ю. Дудка. – К.: Видавництво Національного авіаційного університету "НАУ-друк", 2016. – Вип. 2 (9). – С. 58–64.
6. *Семенюк С.* Історія Українського народу / С. Семенюк. – Львів: Априорі, 2010. – 608 с.
7. *Стельмах С. П.* Історична наука в Україні епохи класичного історизму (XIX – початок XX століття): Монографія / С. Стельмах. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський ун-т", 2005. – 378 с.
8. *Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін.; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори); І. О. Покаржевська (художнє оформлення).* – Київ: Абрис, 2002. – 742 с.
9. *Zajaczkowski W. C.* Szkoła Politechniczna we Lwowie, Nakładem Szkoły Politechnicznej. Lwow, 1894.
10. *Krukowski W.* Dzieje Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego / W. Krukowski. Warszawa; Krakow, 1988. – 148 s.
11. *Vovk L.* Gromads'ko-pedagogichne spogvyshnytstvo v Ukraini (etapy I osoblyvosti) / L. Vovk – K.: Poshukovo-vydavnyche agenstvo, Vydavnychiy tsentr "Prosvita", 1998 – 179 s.
12. *Vovk L.* Isrotyia osvity doroslyh v Ukraini: Narysy / L.P. Vovk. – K.: UDPU, 1994. – 228 s.
13. *Grebil's'kyi G.Yu.* Rozvytok progresyvnyh idei v Halychyni u perdhiy polovyni XIX st. (do 1848 roku) / G.Yu. Grebil's'kyi. – Lviv: ADU, 1964 – 254 s.
14. *Dudka T. Yu.* Prosvitnytskyi turizm yak istoriko-pedagogichnyi fenomen: monografiya / T.Yu. Dudka. – Kyiv-Kherson: FOP Gryn' D.S., 2017. – 460 s.
15. *Dudka T.Yu.* Narodoznavchi marshruty predstavnykiv navchal'nyh zakladiv Galychyny po terytoriyi sil'skyh naselenykh punktiv v XIX stolitti // Visnyk Natsionalnogo aviatsiynogo universytetu. Seriya: Pedagogica. Psihologiya: zbirnyk naukovykh prac' / T. Yu. Dudka. – K.: Visnyk Natsionalnogo aviatsiynogo universytetu "NAU-druk", 2016. – Vyp. 2 (9). – S. 58–64.
16. *Semenyuk S.* Istoriya Ukrayinskogo narodu / S. Semenyuk. – Lviv: Apriori, 2010. – 608 s.
17. *Stelmakh S.P.* Istorychna epoha v Ukrayini epokhy klasychnogo istoryzmu (XIX – pochatok XX stolittya): Monografiya / S. Stelmakh. – K.: Vydavnycho-poligraphichnyi tsentr "Kyivskyi un-t", 2005. – 378 s.
18. *F i l o s o f s ' k y i* entsyklopedychnyi slovnyk / V.I. Shynkaruk (holova refkolegiyi) ta in.; L.V. Ozadov's'ka, N.P. Polishchuk (naukovi redaktory); I.O. Pokarzhev's'ka (khudozhnye oformlennya). – Kyiv: Abrys, 2002. – 742 s.
19. *Zajaczkowski W. C.* Szkoła Politechniczna we Lwowie, Nakładem Szkoły Politechnicznej. – Lwow, 1894.
20. *Krukowski W.* Dzieje Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego / W. Krukowski. Warszawa; Krakow, 1988. – 148 s.

REFERENS

Стаття надійшла 14.11. 2018 р.